

**ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҚАРЫ ҲАМ ОРТА АРНАЎЛЫ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ МИНИСТРЛИГИ**

**БЕРДАҚ АТЫНДАҒЫ
ҚАРАҚАЛПАҚ МӘМЛЕКЕТЛИК УНИВЕРСИТЕТИ**

**«Бақсы, жыраў ҳәм дәстан атқарыўшылық мектеплериниң
раўажланыўының тарийхий-теориялық ҳәм әмелий мәселелери»
атамасындағы республикалық илимий-әмелий конференция**

МАТЕРИАЛЛАРЫ

(Нөкис, 26-апрель, 2022 жыл.)

**«Бахши, жиров ва дoston ижрочилик мактабларининг
ривожланишининг тарихий-назарий ва амалий масалалари» республика
илмий-назарий, амалий конференция**

МАТЕРИАЛЛАРИ

(Нукус, 26-апрель, 2022 йил.)

МАТЕРИАЛЫ

**Республиканская научно-практическая, теоретическая
конференция «Историко-теоретические и практические вопросы
развития школ бакши, сказителя и исполнительства эпоса»**

(Нукус, 26-апрель, 2022 год.)

Ўзбекистон Республикасы Министрлер Кабинетининг 2022 жыл 7-марттағы 101-Ғ-санлы Бийлиги ҳам Ўзбекистон Республикасы Жоқары ҳам орта арнаўлы билим министрлигининг 2022-жыл 14-марттағы 97-санлы буйрығы тийкарында **«Бақсы, жыраў хэм дэстан атқарыўшылық мектеплерининг раўажланыўының тарийхый-теориялық хэм әмелий мәселелери»** атамасындағы республикалық илимий-әмелий конференция материаллары. Нөкис. Голд принт баспаханасы 2022 ж. 294 бет.

«Бақсы, жыраў хэм дэстан атқарыўшылық мектеплерининг раўажланыўының тарийхый-теориялық хэм әмелий мәселелери» атамасындағы республикалық илимий-әмелий конференция материалларына Республикамыздың жоқары хэм орта арнаўлы оқыў орынлары профессор-оқытыўшылары, докторантлар, магистрантлар, студентлер хэм улыўма орта билим бериў мектеплери оқытыўшыларының илим-изертлеў хэм көркем өнер хэм тәлим-тәрбия мәселелерине арналған илимий баянатлары киргизилген.

Қарақалпақ мәмлекетлик университети Оқыў-методикалық Кеңесининг қарары менен 2022-жыл 2-апрель күнги мәжлисинде көрип шығылды хэм №8/6.6-санлы ис қағазы менен баспаға усыныс етилди.

Шөлкемлестириўши комитет баслығы:

- 1. Реймов А.** Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети ректоры, тех.и.д.

Шөлкемлестириўши комитет ағзалары:

- 2. Турдымамбетов И.** Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети Илимий ислер хэм инновациялар бойынша проректор,
- 3. Низаматдинов Қ.** Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети Илимий изертлеўлер-инновациялар хэм илимий-педагог кадрлер таярлаў бөлими баслығы
- 4. Өтегенов Х.** Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети Көркем өнер факультети деканы т.и.докторы (PhD).
- 5. Аяпов С.** Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети Көркем өнер кафедрасы баслығы
- 6. Абатов Ж.** Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети Көркем өнер кафедрасы үлкен оқытыўшысы
- 7. Пирназаров С.** Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети Көркем өнер кафедрасы ассистент оқытыўшысы

Еслетпе: Топламда берилип атырған материаллардағы мағлыўматлардың исенимлиги хэм мазмунына авторлар жуўапкер.

4. О.И.Каримов САДРИДДИН АЙНИ-ЗНАТОК И ЛЮБИТЕЛЬ НАРОДНОЙ МУЗЫКИ - Вопросы науки и образования, 2021

5. Абу Рейхан Бируни. Изобранные произведения. Том III. Определение границ мест для уточнения расстояний между населенными пунктами [Геодезия]. / Исследования П.Г.Булгакова. - Ташкент, 1966.

6. Amir Unsur al-Maoliyi Kaykovus. Kitob-i Nasihat-noma ma'ruf ba: Qobusnoma. Musahhih: Said Nafisiy. - Tehron, 1983.

7. О.И.Каримов, С.Шарипова Место искусства музыки в формировании идеальной личности человека в дошкольном заведении. Science and Education, 2022

МАКТАВГАЧА ТА'ЛИМ ТАРБИЯЛАНУВЧИЛАРИГА ИНТЕРФАОЛ СТРАТЕГИЯЛАРНИНГ О'РНИ ВА АНАМИЯТИ

Qutliyeva Gulmira Durdimurotovna

BuxDU pedagogika institutining 70111301- Musiqa ta'limi va san'at mutaxassisligi bo'yicha 1-bosqich magistranti

Karimov Olimxo'ja Islomovich

Buxoro davlat universiteti musiqa ta'limi kafedrasida dotsenti, ilmiy rahbar

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab yoshigacha bo'lgan tarbiyalanuvchilarga interfaol strategiyalar va o'yinli metodlar xususida fikrlar yuritiladi.

Kalit so'zlar: bolaga yo'naltirilgan ta'lim, interfaol, metod, usul, o'yin, pedagogik texnologiya, diqqat, хотира, nutq, tafakkur.

Аннотация: В этой статье объясняются интерактивные стратегии и игровые методы для дошкольников.

Ключевые слова: детско-ориентированное обучение, интерактив, метод, прием, игра, педагогическая технология, внимание, память, речь, мышление.

Annotation: This article explains interactive strategies and play methods for preschoolers.

Key words: child-oriented learning, interactive, method, technique, game, pedagogical technology, attention, memory, speech, thinking.

Zamonaviy ta'lim jarayoni 2 xil yondashuvga asoslanishi mumkin:

1. Tarbiyachilarga yo'naltirilgan ta'lim ko'proq o'qitishga qaratiladi.

2. Bolaga yo'naltirilgan ta'lim –ko'proq o'rganishga qaratiladi.

<i>Ta'limdagi ikki yondashuvning farqli jihatlari</i>	
Tarbiyachiga yo'naltirilgan ta'lim tartiblari	Bolaga yo'naltirilgan ta'lim tartiblari
Tarbiyachi o'qitayotgan narsa (bilim)ga diqqatni qaratadi	Bolaning ehtiyoji, qiziqishi va individuallashtirishiga diqqat qaratiladi
Boshqaruv va tartibga diqqatni qaratadi	Bolaning tanlovi, mustaqilligi va ijobiy munosabatlari e'tiborga olinadi

O'qitayotganda tarbiyalanuvchilarning xulqiga diqqatni qaratadi	O'rganish jarayonida bolaning faol ishtiroki ta'minlanadi
O'rganish tarbiyachidan bolaga "beriladi"	O'rganish bola tomonidan amalga oshiriladi va tarbiyachi tomonidan ko'mak beriladi

Interfaol strategiyalar ning ikkita muhim maqsadi bor:

- Ta'lim olishda bolaning faol o'rni
 - Bolaning kattalar va tengdoshlari bilan muloqot o'rnatishi
- Inter faol strategiyalarga quyidagilar kiradi.
- Turli mashg'ulotlarni uyushtirganda bolalarni kichik guruhlariga bo'lish (muhitni bolalarni kichik guruhlarda birga ishlay oladigon qilib moslang)
 - Bolalar o'rtasida hamkorlikni talab qiladigon mashg'ulotlardan foydalanish (biron narsani qurish)
 - Doira shaklida o'tirib faktlar hodisalar bilan o'rtoqlashish
 - Biror masalada fikr almashishlaridan oldin vaqt va imkoniyat berish
 - Bir biridan o'rganish (vazifani bajarayotganda bolalar bir birlariga yordam berishlariga yo'l qo'yib berina)
 - Muammoli vaziyatlarga birgalikda yechim izlash
 - Bolalar bilan mavzuga doir loyihalar ishlab chiqish

O'yin texnologiyalari

O'yin, mehnat va o'qish inson faoliyatining asosiy turlaridir. O'yin ijtimoiy tajribaning qayta yaratish va o'zlashtirishga qaratilgan faoliyat turi bo'lib u orqali insonning o'z o'zini boshqarish ko'nikmalari rivojlanadi. O'yin shunday faoliyatki, uning natijasigina emas balki jarayonning o'zi ham insonga zavq bag'ishlaydi. O'yin faoliyati ijod uchun imkon beradi, his-tuyg'ularni kuchaytiradi. Quyidagi o'yinli texnologiyalar maqsadlari keltirilgan.

O'yinli texnologiyalar maqsadlari

1. **Didaktik:** dunyo qarashni kengaytirish, bilish faoliyati bilimlarni amaliyotda qo'llash, ma'lum ko'nikma va malakalarni shakllantirish
 2. **Tarbiyaviy:** ta'lim oluvchiga mustaqillikni irodani tarbiyalash: ma'lum munosabot axloqiy-estetik yo'nalishlarni shakllantirish: hamkorlik jamoa bilan birlashtirish tuyg'ularini tarbiyalash
 3. **Rivojlantiruvchi:** diqqat, xotira, nutq tafakkur, taqqoslash ko'nikmalari, empatiya, refleksiya, optimal yechimlar izlab toppish ko'nikmalari, o'quv faoliyatiga nisbatan motivatsiyani rivojlantirish.
 4. **Ijtimoiylashtiruvchi:** ta'lim oluvchilar ongiga jamiyatda qabul qilingan axloqiy me'yorlar, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni sindirish, muhitga moslashish, o'z-o'zini boshqarish, muloqotga o'rnatish, psixoterapiya.
- O'yinli texnologiyalarning ba'zi konseptual asoslari
1. O'yinli texnologiyalarning psixologik mexanizmi shaxsning o'z-o'zini namoyish qilish, jamoada o'z o'rnini egallash, o'z-o'zini boshqarishga bo'lgan ehtiyojga asoslanadi.
 2. O'yin hayot maktabi va rivojlantirish amaliyotidir.
 3. O'yinga kirishishga insonning yosh xususiyatlari ta'sir ko'rsatadi.

Mashg'ulot jarayonida o'yin ta'lim oluvchilarni o'quv jarayoniga undovchi vosita vazifasini bajaradi. Bunda:

- Ta'lim maqsadi o'yin sharti sifatida qo'yiladi,
- O'quv faoliyati o'yin qoidalariga bo'ysunadi.
- O'quv materiallari o'yin orqali taqdim etiladi.
- Bellashuv elementlari olib kiriladi.
- Didaktik masalaning yechilishi o'yin natijasi bilan bog'lanadi.

O'yinlar qoidasi "qat'iy" yoki "qat'iy bo'lmagan" oldindan qabul qilingan yoki o'yin davomidan tuziladigan bo'lishi mumkin

Bolaga yo'naltirilgan ta'limda rivojlantiruvchi muhitning ahamiyati

Muhit MTMda bolani o'rab turgan, uning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadigan hamma narsalarni, shu jumladan, binolarning rejalashtirilishi va o'lchamlari, hovlidagi o'yin maydonchasi, guruhdagi mebel, materiallar, jihozlar, o'yinchoqlarni o'z ichiga oladi.

Bola shaxsiga yo'naltirilgan ta'limda maktabgacha ta'lim muassasasi muhitida bolalarning kognitiv (aqliy), nutq va muloqotchanlik, ijtimoiy-hissiy hamda jismoniy motor rivojlanishiga sharoit yaratilishini ta'minlash juda muhimdir. Bolaning rivojlanishiga sharoit nafaqat guruh xonalarida, balki muassasa hovlisida, yo'laklarida, o'yin maydonchalarida ham yaratilgan bo'lishi shart.

Xona va bino – bu bolaning rivojlanishi uchun muhim bo'lgan ichki omillardir, o'yin maydonchalari, muassasaning atrofi esa tashqi omillar bo'lib xizmat qiladi.

Bola shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan o'quv muhiti ta'lim-tarbiya jarayonida bolaning yoshi, psixologik, fiziologik xususiyatlarini to'liq hisobga olgan holda eng qulay shart-sharoitlarni ta'minlashga xizmat qiladi.

Rivojlantiruvchi muhitda o'yin markazlari

Guruhdagi barcha materiallar va jihozlar sohalar bo'yicha tartibga solinishi lozim. Bu bolalar o'yinlari va ishlarining yanada qulay uyushtirilishiga yordam beradi. Bu sohalar o'yin markazlari deb nomlanadi. Har bir guruhda quyidagi markazlar bo'lishi maqsadga muvofiqdir:

Bolaga yo'naltirilgan muhitning talablari

- ➔ Bolaning sog'ligini qo'llab-quvvatlashga mos: yorug'likning yetarli bo'lishi, toza havo, toza joy va issiq xona
- ➔ Bolani noo'rin hodisalardan xavfsiz saqlaydigan joy
- ➔ Harakat, tajriba va kashf qilishga rag'bat ko'rsatish, ya'ni MTM hududining barcha joylarida bunga imkon bo'lsin. Masalan: o'yin maydonchasida suv va qum bilan tajribalar o'tkazish, koridorda turli o'simliklarning o'sishini kuzatish,
- ➔ Guruhdagi barcha jihoz va qo'llanmalar bolaning bo'yi yetadigan darajada bo'lishi va bola ulardan bema'lol foydalana oladigan bo'lishi kerak,

- Bolalar o'rtasida hamkorlik va muloqotga rag'bat bildirish (kichik guruhlarga bo'linib va juft bo'lib ishlashlari, o'yinlar o'ynashlariga sharoit yaratilgan bo'lishi kerak),
- Tegishlilik hissi, xavfsizlik va erkinlik hissi,
- Turli madaniyatlar mavjudligini his qildirish,
- Xonani bolaning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydigan qismlarga bo'ling va u yerda: o'yinchoqlar, konstruktsiyalar, belgilar, raqamlar, so'zlar va x.k. bo'lsin.
- Mebel bolaning jismoniy holatiga va erkin harakatlana olishiga to'siq bo'lmaydigan qilib joylashtirilgan bo'lsin, bola o'ziga tegishli mebelni bemalol harakatlantira olsin, nogironlarga mos mebel ham bo'lishi kerak.
- Tarbiyachi va bolalarga ham qulay bo'lishi
- Bolaning idrok etish qobiliyatini rivojlantiruvchi va ijod qilishga undovchi turli shakl va rangdagi materiallar bilan ta'minlash
- Iloji boricha juda ko'p narsalarni bitta joyga ilib qo'ymaslik, bu bolaning jismlarni ajratib olishiga halaqit beradi
- Bolaga erkin tanlash imkoniyatini berish va mustaqil qaror qabul qilishga undash
- O'z tengdoshlari bilan munosabatga kirishishiga yordam berish
- Kundalik qilinadigan ishlarni biror jadvalda bola ko'ra oladigan va tushunadigan holatda ilib qo'yish. Buni so'zlar hamda simvollar bilan tasvirlash.
- Ota-onalar va maktabgacha ta'lim muassasasi o'rtasida iliq munosabatni shakllantiruvchi muloqotni o'rnatishga imkon beruvchi muhitni yaratish. Bolalarning, oilasining fotosuratlarini ilib qo'yish, bolalar va onalar birga shug'ullanishlari uchun xona ajratish va h.

Xrestomatiya

Muhitni baholash: nimadan boshlash kerak?

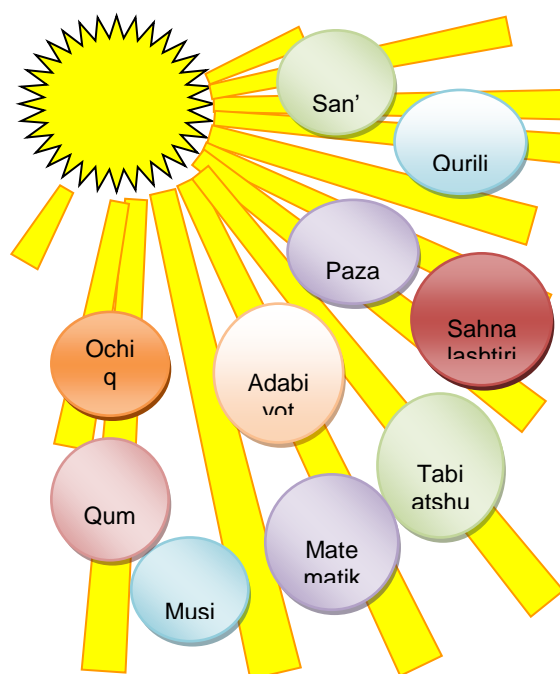
Atrofga qarang. Bizning jamiyatda bolalar o'yinga o'z xohishlari bilan kirishmoqdalarmi? Ular ko'chada va bozorlarda o'ynaydilmirmi? Ular ko'chada o'ynashni yoqtiradilmirmi yoki bino ichidami? Biz bir ish boshlashni qaror qilishimizdan avval muhitning o'zini baholab olishimiz kerak.

Ota onalar, vasiylar va pedagoglar quyidagi savollarni ko'rib chiqishlari lozim:

- Mening farzandim (bola) jamoa bo'lib o'ynaydimi? O'ynasa, qanday (faol, passiv va h.k. .)?

- Uning faol o‘yinini men rag‘batlantiramanmi yoki qarshilik ko‘rsatamanmi?
- Men bolalarni (farzandimni) kerakli o‘yin materiallari bilan ta‘minlaymanmi?
- Uy yoki maktabgacha ta‘lim muassasasi bola o‘yini uchun bexatar joy hisoblanadimi?
- Kun davomida bolalar o‘ynashi uchun joy yetarli?
- Ota onalar (pedagoglar) o‘yin materiallari va zaxiralari bilan qiziqadilarmi?
- Bolaning o‘yindagi o‘rishini men baholaymanmi?

Shu tariqa jamiyatning zaxiralarini ham baholash lozim, masalan: ko‘cha va binolarda o‘yin muhitining majudligini.

Bola rivojlanishiga yagona yondashuv

● Bola to‘laqonli shaxs sifatida

Butun dunyoda, bolaning rivojlanishiga dominant yondoshuv yagonadir. Bola yaxlitlik sifatida qaraladi, tanasi, aqli, hissiyoti va ijodkorligini inobatga olgan xolda. Shu bilan birga shaxsiy tarixi va ijtimoiy kelib chiqishi ham¹¹.

¹¹ Moss, P., Petrie, P. (2002), *From Children's Services to Children's Spaces: public provision, children and childhood*. London: Routledge Falmer.

Bu rivojlanish nazariyasi dunyoning barcha davlatlarida turli ilmiy ishlarda ko‘rib chiqilgan.

Ilmiy tadqiqotlar bolaning rivojlanishi va ovqatlanishidagi sifat, e‘tibor berish, va albatta, o‘qitish orasida bog‘liqlik borligini ko‘rsatdi. Aniq qilib aytadigan bo‘lsak, 0-6/7 yosh bolalar orasidagi rivojlanishda, muhim narsalar bu:

⇒ Jismoniy, aqliy, ijtimoiy, hissiy va ruhiy baholash yoshi kattaroq bolalardan kattalarning rivojlanish fazasi turlicha bo‘ladi va o‘zining ritmi, bosqichlari va ko‘rsatmalari bilan farq qiladi.

⇒ Zamonaviy jamiyatlarda, bolaning jismoniy, aqliy, bilishi(idrok etishi) va ijtimoiy hissiy ko‘nikmalari progressiv transformatsiyalar bilan bog‘liq. Transformatsiyaga qobiliyatlarning rivojlanishi, qanchalik rivojlanganligi, muloqot, o‘ynash va o‘rganish kiradi. Bu davr bola ota-onasi, aka-ukasi, tengdoshlari bilan muloqotga eng muhtoj davr hisoblanadi;

⇒ Bolaning rivojlanishi juda hissiyotli bo‘ladi, shuning uchun ovqatlanirishda ota-onaning mehri kam bo‘lsa, yoki e‘tiborsizlikka yo‘l qo‘yilsa, bolaning rivojlanishiga zarar yetadi

⇒ Xoh ichkarida bo‘lsin, xoh tashqarida bo‘lsin, bolaning harakatlanishini cheklab qo‘yadigan muhit bo‘lmasligi kerak hamda xavfsiz bo‘lishi kerak.

⇒ Minglab tamoyillar haqida gapirishimiz mumkin, lekin aynan bittasi to‘g‘ri degan tushuncha yo‘q, chunki bola yashagan davr, sharoit, oila, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va bir qancha yana hos faktorlar mavjud.

Ilk davrlardagi aralashuv bolaning aqliy va jismoniy faoliyatidagi kamchiliklarini bartaraf etadi.

Xulosa shundan iboratki, biz, ilm fan, bolaning dastlabki olti yoshi uning keyingi rivojlanishi uchun juda muhim davr ekanligiga qo‘shilamiz.

● Bola rivojlanishiga yagona yondashuv deganda nimani tushunamiz?

Bola haqidagi umumiy tushunchada insoniyatning barcha sohalaridagi yutug‘i va rivojlanishi o‘zaro bog‘liq.

Atrof muhit bilan muloqotga kirib, bola xam shu muhitga aralashganini tushuna boshlaydi. Har bir bolaning atrof muhitni “ishg‘ol qilishi” uning murakkab bosqichlarni bosib o‘tayotganligini bildiradi. Bunga harakatlar, hissiyotlar va jarayonlar kiradi.

Barcha rivojlanish doiralari bir-biriga bog‘liq. Ya’ni bitta doiradagi rivojlanish ikkinchi doiraga ta’sir qiladi. Shuning uchun ham har bir doiraga to‘g‘ridan-to‘g‘ri va aniq murojaat qilinsa, o‘rganish oson va tajriba orttirish oson kechadi. Bola rivojlanishining bosqichlari turli xildir, ya’ni bir bola bir holatda tez rivojlansa, ikkinchisi boshqa bir holatda tez rivojlanadi. **Har bir rivojlanish doirasining o‘ziga xos xususiyatlari mavjud.** Bir doiradagi maqsadlarga erishib, o‘z-o‘zidan ikkinchi doiraning maqsadlariga ta’sir qilamiz. Masalan, agar bir jismni bola o‘zi mustaqil yeya olsa, unga yordam berib, biz motor ko‘nikmalari,

ko‘z-qo‘l muvofiqligi, e‘tibor, hissiy ta‘sirilar bilan o‘zaro munosabatlarga kirishishni (qo‘llab-quvvatlash, maqtov, o‘ziga ishonch) til va lug‘at (taomning nomi, idishlarning nomi) rivojlantiramiz. Xuddi shu tarzda tilni qay darajada o‘rganganligi bolaga kattalar va tengdoshlar bilan munosabatga kirishishga yoki kirisha olmasligiga sabab bo‘la oladi.

Mazkur sohani chuqurroq o‘rganishdan asosiy maqsad uni kategoriyalarga bo‘lishdir. Aslini olganda esa shuni doimiy ravishda esda tutish lozimki, **rivojlanayotgan hamma sohalar o‘ta muhim hisoblanib bir-birini o‘zaro to‘ldirib boradi.** Hech qaysi soha mustaqil ravishda rivojlana olmaydi va har bir ko‘nikma sodda bo‘ladimi yoki murakkabmi, boshqa ko‘nikmada o‘z ifodasini topadi.

Rivojlanish doiralarning o‘zaro bog‘likligidan tashqari, integratsiya yondoshuvi ham bola rivojlanishiga taalluqi hamma sektorlarni o‘zaro bir-biriga bog‘lab yuboradi, ular: ta‘lim, e‘tibor va himoyadir.

Bolalarda mayda qo‘l motorikasini rivojlantirish

Bolalarning mayda qo‘l motorikasini rivojlantirish ular tafakkurining kuchli rivojlanishiga zamin tayyorlashi ko‘p psixolog va pedagoglar tomonidan ta‘kidlab o‘tilgan. Masalan, M.I.Koltsova, Ye.I.Isenina, A.V.Antakova-Fomina va boshqalar mayda qo‘l motorikasining rivojlanganligi bolalar nutqini shakllanishida ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi deb ta‘kidlasalar. P.Losev mayda qo‘l motorikasi va barmoqlar harakatini mutanosibligi bolalarni maktabgacha yoshda to‘g‘ri rivojlanishining eng muhim masalalardan biridir, deb hisoblaydi.

N.S.Jukova, Ye.M.Mastyukova, T.B.Filecheva, S.I.Bot va boshqalarning maxsus adabiyotlarida bo‘lsa, mayda qo‘l motorikasini rivojlantirish yo‘llari orqali nutqida nuqsoni bo‘lgan bolalarning nutqini to‘g‘ri shakllantirishga yo‘naltirilgan usullar berilgan.

Shuningdek, M.Montessorining didaktik materiallari ham, aynan sensorika va motorikani rivojlantirishga qaratilgan hamda eng, avvalo, bolaga uning o‘z yoshiga mos motorika va sensorika orqali ruhiy shakllanishiga yordam beradi. Didaktik maqsadlarga qaratilgan motorika umumiy, hissiy, nutqiy va ijtimoiy rivojlanishga ta‘sir etadi.

Bola rivojlanishiga yagona yondoshuv

● Bola to‘laqonli shaxs sifatida

Butun dunyoda, bolaning rivojlanishiga dominant yondoshuv yagonadir. Bola yaxlitlik sifatida qaraladi, tanasi, aqli, hissiyoti va ijodkorligini inobatga olgan holda. Shu bilan birga shaxsiy tarixi va ijtimoiy kelib chiqishi ham¹².

Bu rivojlanish nazariyasi dunyoning barcha davlatlarida turli ilmiy ishlarda ko‘rib chiqilgan.

¹² Moss, P., Petrie, P. (2002), *From Children’s Services to Children’s Spaces: public provision, children and childhood*. London: Routledge Falmer.

Ilmiy tadqiqotlar bolaning rivojlanishi va ovqatlanishidagi sifat, e'tibor berish, va albatta, o'qitish orasida bog'liqlik borligini ko'rsatdi. Aniq qilib aytadigan bo'lsak, 0-6/7 yosh bolalar orasidagi rivojlanishda, muhim narsalar bu:

⇒ Jismoniy, aqliy, ijtimoiy, hissiy va ruhiy baholash yoshi kattaroq bolalardan kattalarning rivojlanish fazasi turlicha bo'ladi va o'zining ritmi, bosqichlari va ko'rsatmalari bilan farq qiladi.

⇒ Zamonaviy jamiyatlarda, bolaning jismoniy, aqliy, bilishi(idrok etishi) va ijtimoiy hissiy ko'nikmalari progressiv transformatsiyalar bilan bog'liq. Transformatsiyaga qobiliyatlarning rivojlanishi, qanchalik rivojlanganligi, muloqot, o'ynash va o'rganish kiradi. Bu davr bola ota-onasi, aka-ukasi, tengdoshlari bilan muloqotga eng muhtoj davr hisoblanadi;

⇒ Bolaning rivojlanishi juda hissiyotli bo'ladi, shuning uchun ovqatlantirishda ota-onaning mehri kam bo'lsa, yoki e'tiborsizlikka yo'l qo'yilsa, bolaning rivojlanishiga zarar yetadi

⇒ Xoh ichkarida bo'lsin, xoh tashqarida bo'lsin, bolaning harakatlanishini cheklab qo'yadigan muhit bo'lmasligi kerak hamda xavfsiz bo'lishi kerak.

⇒ Minglab tamoyillar haqida gapirishimiz mumkin, lekin aynan bittasi to'g'ri degan tushuncha yo'q, chunki bola yashagan davr, sharoit, oila, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va bir qancha yana xos faktorlar mavjud.

Ilk davrlardagi aralashuv bolaning aqliy va jismoniy faoliyatidagi kamchiliklarini bartaraf etadi.

Xulosa shundan iboratki, biz, ilm fan, bolaning dastlabki olti yoshi uning keyingi rivojlanishi uchun juda muhim davr ekanligiga qo'shilamiz.

● Bola rivojlanishiga yagona yondoshuv deganda nimani tushunamiz?

Bola haqidagi umumiy tushunchada insoniyatning barcha sohalardagi yutug'i va rivojlanishi o'zaro bog'liq.

Atrof muhit bilan muloqotga kirib, bola ham shu muhitga aralashganini tushuna boshlaydi. Har bir bolaning atrof muhitni "ishg'ol qilishi" uning murakkab bosqichlarni bosib o'tayotganligini bildiradi. Bunga harakatlar, hissiyotlar va jarayonlar kiradi.

Barcha rivojlanish doiralari bir-biriga bog'liq. Ya'ni bitta doiradagi rivojlanish ikkinchi doiraga ta'sir qiladi. Shuning uchun ham har bir doiraga to'g'ridan-to'g'ri va aniq murojaat qilinsa, o'rganish oson va tajriba orttirish oson kechadi. Bola rivojlanishining bosqichlari turli xildir, ya'ni bir bola bir holatda tez rivojlansa, ikkinchisi boshqa bir holatda tez rivojlanadi. **Har bir rivojlanish doirasining o'ziga xos xususiyatlari mavjud.** Bir doiradagi maqsadlarga erishib, o'z-o'zidan ikkinchi doiraning maksadlariga ta'sir qilamiz. Masalan, agar bir jismni bola o'zi mustaqil yeya olsa, unga yordam berib, biz motor ko'nikmalari, ko'z-qo'l muvofiqligi, e'tibor, hissiy ta'sirlar bilan o'zaro munosabatlarga

kirishishni (qo'llab-quvvatlash, maqto'v, o'ziga ishonch) til va lug'at (taomning nomi, idishlarning nomi) rivojlantiramiz. Xuddi shu tarzda tilni qay darajada o'rganganligi bolaga kattalar va tengdoshlar bilan munosabatga kirishishga yoki kirisha olmasligiga sabab bo'la oladi.

Mazkur sohani chuqurroq o'rganishdan asosiy maqsad uni kategoriyalarga bo'lishdir. Aslini olganda esa shuni doimiy ravishda esda tutish lozimki, **rivojlanayotgan hamma sohalar o'ta muhim hisoblanib bir-birini o'zaro to'ldirib boradi.** Hech qaysi soha mustaqil ravishda rivojlana olmaydi va har bir ko'nikma sodda bo'ladimi yoki murakkabmi, boshqa ko'nikmada o'z ifodasini topadi.

Rivojlanish doiralarining o'zaro bog'likligidan tashqari, integratsiya yondoshuvi ham bola rivojlanishiga taa'lluqli hamma sektorlarni o'zaro bir-biriga bog'lab yuboradi, ular: ta'lim, e'tibor va himoyadir.

Adabiyotlar

1. Z.A.Raxmonqulova va boshqalar. Maktabgacha ta'lim muassasalari rahbar xodimlarini o'qitish bo'yicha seminar modullari. Toshkent - 2010.

2. N.N.Azizxo'jaeva "Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat" O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti. Toshkent-2006.

3. Internet saytlari materiallari.

4. Bolaga yo'naltirilgan ta'lim dasturi. T.2010 y

5. Bolaga yo'naltirilgan ta'lim dasturini tashkil etish. 2012 y

6. O.I. Karimov Значение специфических особенностей и воспитательных возможностей узбекских народных инструментов - Academy, 2020

7. O.I. Karimov ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ВЗГЛЯДЫ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ - Вестник науки и образования, 2020

8. O.I. Karimov TANBUR SOZINING PAYDO BO'LISHI VA MILLIY CHOLG'U IJROCHILIGIDAGI O'RNI- Scientific progress, 2021

9. O.I. Karimov САДРИДДИН АЙНИ-ЗНАТОК И ЛЮБИТЕЛЬ НАРОДНОЙ МУЗЫКИ - Вопросы науки и образования, 2021

ART-PEDAGOGIKALIQ HÁM ART-TERAPEVTIKALIQ TEXNOLOGIYALARDI OQIWSHILARDI TÁRBIYALAWDA QOLLANIW METODI, FORMA HÁM QURALLARI

U. Abatbaeva
NMPI Muzika tálimi hám kórkem
óner qánigeligi 2-basqish magistranti
Ilmiy basshisi: A. Erejepov
pedagogika ilimleri doktori (Phd), docent

Мундарижа

1-СЕКЦИЯ	3
БАҚСЫ, ЖЫРАЎШЫЛЫҚ МЕКТЕПЛЕРИНИҢ РАЎАЖЛАНЫЎ ТАРИЙХЫ.....	
А.М.Реймов. ҚАРАҚАЛПАҚ БАҚСЫ-ЖЫРАЎШЫЛЫҚ КӨРКЕМ ӨНЕРИ.	3
Курбанбай Заретдинов. ЖЫРАЎ БАҚСЫ ЖӘМИЙЕТЛИК БИРЛЕСПЕСИНИҢ ЖЫРАЎ, БАҚСЫ МЕКТЕПЛЕРИНИҢ РАЎАЖЛАНДЫРЫҰДАҒЫ ОРНЫ.....	5
А.А.Ережеров. BAQSI HAM JIRAWSHILIQ KORKEM ONER MEKTEPLERININ RAWAJLANIWI.....	6
Ў.Ж.Моёнов. QARAQALPAQSTAN BAQSI - JIRAWSHILIQ KORKEM ONERIN ELE DE RAWAJLANDIRIWDIN METODOLOGIYALIQ ASPEKTLERI.....	14
Ziywar Asqarova, Aydos Qoniratpaev. JIRAWLAR DORETIWSHILIGI KORKEM ONERDE AYRIQSHA ORINGA IYE.....	16
Теһел Қаллиев. BAQSI JIRAWSHILIQ MEKTEPLERININ RAWAJLANIW TARIYXI.....	19
Аяпов Саламат. ҚАРАҚАЛПАҚ ЖЫРАЎШЫЛЫҚ ӨНЕРИНДЕ НУРАБЫЛЛА ЖЫРАЎ МЕКТЕБИ ХӘМ ОНЫҢ ДАЎАМШЫЛАРЫ.....	22
Norova Shoira. AN'ANAVIY IJRONING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	25
P.Tnibaev. BAQSILAR AWLADI KARIMBAY TNIBAEVTIN DORETIWSHILIGI.....	28
Рано Абатбаева. ЖИРОВЧИЛИК МАКТАБИНИҢ ДАВОМЧИЛАРИДАН БИРИ САЛАМАТ АЯПОВ.....	30
Айтмуратов Ж, Айтмуратова Ж. ҚАРАҚАЛПАҚ МУЗЫКА МӘДЕНИЯТЫНЫҢ РАЎАЖЛАНЫЎЫНДА ЖЫРАЎШЫЛЫҚ МЕКТЕБИНИҢ ОРНЫ.....	33
Р.Алланиязов. МУСИҚА МАДАНИЯТИДА ДУТОРНИҢ ҰРНИ.....	38
Оспанова Рано. ҚАРАҚАЛПАҚ ЖЫРАЎ- БАҚСЫ САЗЕНДЕЛЕРИ ХӘМ ХАЛЫҚ ҚОСЫҚЛАРЫНЫҢ ОҚЫҰШЫ-ЖАСЛАРЫМЫЗҒА ТӘРБИЯЛЫҚ ӘХМИЙЕТИ.....	41
Жолдасбаева Тамара. БУХАРАЛЫ ҚАРАҚАЛПАҚ ЖЫРАЎЛАРЫ.....	44
Бердиханова Гүмисай Маратовна. ҚАРАҚАЛПАҚ МУЗЫКА САЗ ЭСПАБЛАРЫ.....	47
Динара Нуратдинова. ХӘЗИРГИ КҮНДЕГИ БАҚСЫШЫЛЫҚ ӨНЕРИНИҢ РАЎАЖЛАНЫЎЫ ХӘМ ОНЫҢ ЖАСЛАР ТӘРБИЯСЫНДАҒЫ ӘХМИЙЕТИ.....	49
Xalmuratova Azoda. BAXSHI, JIROVCHILIK MAKTABLARINING RIVOJLANISH TARIXI.....	52
Orazbaeva Dilnaz, Tolibaeva Gulmira. QARAQALPAQ MILLIY ALAMOYNAQ DUWTARINDA ATQARILATUGIN QOSIQLARDIN JASLAR TARBIVASINDAGI ROLI.....	54
Н.П. Қудайбергенов, Л.М.Махамматдинова. Қобыз саз эспабы хаққында аңыз әпсаналар.....	58
2 СЕКЦИЯ	61
ДӘСТАН АТҚАРЫҰШЫЛЫҚ ШЕБЕРЛИГИНИҢ РАЎАЖЛАНЫЎЫ.....	
Matyoqubov Batir. DOSTONLARDA NAG'MA VA NOMALARINING O'RNI..	61
Сариев Санъат. ХОРАЗМ ДОСТОНЧИЛИГИНИҢ ҰЗИҒА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	63
Даулетбаев Талғат. ҚАХАРМАНЛЫҚ ХӘМ АШЫҚЛЫҚ ДӘСТАНЛАРДА	68

ХАЛЫҚ САЗ ӘСБАПЛАРЫНЫҢ СӘЎЛЕЛЕНИҰИ.....	
Мадримов Бахрам. ҰҚУВЧИ ЁШЛАРНИ МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТАРБИЯЛАШДА ХОРАЗМ ДОСТОНЧИЛИК ЖАНРИНИНГ ҰРНИ.....	72
И.А.Қўшаев. ДОСТОН МУСИҚАСИ ВА УНИНГ ТАЪЛИМИЙ МУАММОЛАРИ.....	77
Венера Атаханова. КИТОБИ ДАДАМ ҚЎРҚУТ” АСАРИ ВА ХАЛҚ ДОСТОНЧИЛИГИ.....	80
Рўзиев Даврон. ФОЛЬКЛОР ҚЎШИҒИ: “ОПА-ОПА АНЖИЛО”НИ ҰРГАТИШ УСУЛЛАРИ.....	84
Ражабов Тўхтасин. БУХОРО БОЛАЛАР ФОЛЬКЛОР ҚЎШИҚЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ ИМКОНЯТЛАРИ.....	88
Alliyar Shimbekov, Ozoda Jalgaspaeva. QARAQALPAQ FOLKLORI XALQIMIZDIN TURMISIN HAR TAREPLETE SAWLELENDIRIWSHI JANR.....	92
Bektursinova Gulumira, Turdibaeva Miyirhan. JANA OZBEKSTANDA BAQSISHILIQ HAM DASTANSHILIQ KORKEM ONERINDE XALIQ - ARALIQ SHERIKLIK.....	95
O.Satbaeva. DASTAN ATQARIWSHILIQ SHEBERLIGIN ARTTIRIW.....	97
Жолдасбаева Тамара. ҚУРБАНБАЙ ЖЫРАҰ ЖЫРЛАҒАН «ҚЫРЫҚ-ҚЫЗ» ДӘСТАНЫ.....	99
Ayapov Salamat. GORUGLI DASTANININ QARAQALPAQSHA VERSIYASININ QALIPLESIMI HA'M VARIANTLARI.....	102
Сориев Ҳимоят. ХАЛҚ ДОСТОНЧИЛИГИНИ ҰРГАТИШ ВА ЁШЛАРГА ҰРГАТИШ - БУГУННИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИДАН БИРИ.....	106
Оразалиева Разия. ҚАРАҚАЛПАҚ ЖЫРАҰ ХӘМ БАҚСЫЛАРЫНЫҢ ДӘСТАН АТҚАРЫҰДАҒЫ КӨРКЕМЛИК ШЕБЕРЛИГИ.....	109
Maxmud Zuxurov. MUZIKANIN TARBIVALIQ ANMIYETI HAM XALQIMIZDIN FOLKLOR JANRI.....	113
3-СЕКЦИЯ	116
МӘДЕНИЯТ ХӘМ КӨРКЕМ ӨНЕР ИЛИМИНДЕ ИЗЕРТЛЕҰДИ РАҰАЖЛАНДЫРЫҰ ХӘМ ЖЕТИЛИСТИРИҰДИҢ АКТУАЛЬ МӘСЕЛЕЛЕРИ.....	
Пирназаров Саубет, Мамутов Парахат. ЖЫРАҰШЫЛЫҚ ХӘМ БИР АКТЁР ТЕАТРЫ.....	116
Asqarov Niyazbek. MUSIQA - INSONNING TURMUSH TARZI VA IJTIMOY HAYOTIDA ETADIGAN VOSITALAR.....	119
Saparbaev Baxtibay, Erniyazov Bazarbay. IJRO ETISHNI O'RGATISHNING TARBIVAVIY VA PROFESSIONAL VAZIFALARI.....	121
Исмаилов Алишер, Алламбергенов Саламат. КӨРКЕМ ӨНЕР ДӨРЕТПЕЛЕРИНИҢ АДАМ ОРГАНИЗМИНЕ РУХЫЙ ТӘСИРИ.....	124
Юлдуз Атаджанова. РАЗВИТИЕ СОВРЕМЕННЫХ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В МУЗЫКАЛЬНОМ МИРЕ.....	126
Даўлетназаров Айбек, Даулетов Султан, Салимов Саламат. НАТЮРМОРТ ЖАНРЫНДА ОРЫНЛАНҒАН ЖУМЫСЛАРДЫҢ ПАЙДАЛАНЫҰ ЗАРУРЛИГИ.....	129
Г.Кенесбаева. МОЁ ЛИЧНОЕ МНЕНИЕ ОБ ИСКУССТВЕ.....	131
Akimniyozov Zakir, Toraboev Mansur. KERAMIKALIQ MATERIALLARDI ISLEP SHIGARIW NATIYJELIGI.....	133
Matjanova Munajat. BASLAWISH KLASS OQIWSHILARIN ESTETIK TARBIVALAWDA MUZIKA DORETIWSHILIGININ PEDAGOGIKALIQ WAZIYPALARI.....	135

Нағметова Гулзар. КОМПОЗИТОРЛАР ДӨРЕТИЎШИЛИГИНДЕ БАЛАЛАР ҚОСЫҚЛАРЫ ҲӘМ ОЛАРДЫҢ КӨРКЕМ МУЗЫКАЛЫҚ АНАЛИЗИ.....	137
Ўsenova Azima. BAYRAMLAR HA'M MĀDENIY ILALAR TŪRLERI HAQQINDA.....	139
Gŭlchira Xodjametova. QARAQALPAQ MUZĪKA MĀDENIYATININ KŌP QIRLI TALANT IYESI.....	143
Юсупбаев Махмут. ҚАРАҚАЛПАҚСТАНДА ХҲЖЖЕТЛИ ФИЛЬМЛЕРДИҢ АЛЫНЫЎЫ ТАРИЙХЫ.....	145
Абатов Жалғасбай, Серимбетов Расул, Абдимуратов Расул, РЕҢЛЕР ТАБИЯТЫ ҲӘМ ОЛАРДЫҢ ИНСАН ПСИХОЛОГИЯСЫНА ТӘСИРИ.....	148
Xalmuratova Azoda. MADANIYAT VA SAN'AT SOHASIDA ILMIY TADQIQOTNI RIVOJLANTIRISH VA YUKSALTIRISHNING DOLZARB MASALALARI.....	152
Baybosinova Seniya. MIZDAXKAN KOMPLEKSI TARIXI.....	154
Абдимуратова Н.П, Турымбетова С.М. ЖАСЛАРҒА (ПОЛИГЛОТИК) КӨП ТИЛДИ БИЛИЎ, ТИЛДИҢ, СӨЗДИҢ ИНСАН ӨМИРИНДЕГИ ӘХМИЙЕТИ ХАҚҚЫНДА ТҮСИНИК БЕРИЎ.....	156
Абдимуратов Ж.П. БЕРДАҚ-УЛЛЫ ОЙШЫЛ, ШАЙЫР, ПЕДАГОГ.....	158
Абдимуратов Ж.П. БАЛАЛАРДЫ ХАҚҒӨЙЛИК, ТУЎЫРЫ СӨЗЛИК РУЎХЫНДА ТӘРБИЯЛАЎ.....	160
Абдимуратов П.С, Акимниязов З.Х. ЖАСЛАРДА ХҲЖДАНЛЫ, ӘДЕП- ИКРАМЛЫ ҚАРЫМ-ҚАТНАС ПАЗЫЙЛЕТЛЕРИН РАЎАЖЛАНДЫРЫЎ..	162
Абдимуратов П.С. ЖАСЛАРҒА АДАМҒЕРШИЛИК ПАЗЫЙЛЕТИ ХАҚҚЫНДА ТҮСИНИК БЕРИЎ.....	165
Seytanov B.T. MUSIQA MAKTABIDA NAFOSAT TARBIYASI.....	167
Уалиева Хурлиман. КАСБ-ХУНАР ӘҒАЛЛАШ МУҚАДДАСЛИГИ	169
Sharipova Sitorabonu, Karimov Olimxo'ja. O'TMISH MUTAFAKKIRLARINING MUSIQA SAN'ATI HAQIDAGI FIKRLARI.....	171
Qutliyeva Gulmira, Karimov Olimxo'ja. MAKTABGACHA TA'LIM TARBIYALANUVCHILARIGA INTERFAOL STRATEGIYALARNING O'RNI VA ANAMIYATI.....	175
U.Abatbaeva, A.Erejevov. ART-PEDAGOGIKALIQ HĀM ART- TERAPEVTIKALIQ TEXNOLOGIYALARDI OQIWSHILARDI TĀRBIYALAWDA QOLLANIW METODI, FORMA HĀM QURALLARI.....	183
Sh.K.O'rinov. YANGILANAYOTGAN O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA MADANIYAT VA SAN'ATNING O'RNI VA ROLI.....	186
Ramazonova O'g'iloy. INSON QALBI VA RUHIYATINI TADQIQ QILUVCHI IJODKOR.....	190
Yerjanova Gulchehra. TARIX MASHG'ULOTLARIDA O'QUVCHILARNI MUSTAQIL ISHLASHGA ORGATISH.....	194
Г.Губенова, С.Алламбергенов. ПЕДАГОГИКА ИЛИМИНДЕ ЭТНОМӘДЕНИЙ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРДЫ ҚӘЛИПЛЕСТИРИЎ ЖОЛЛАРЫ.....	198
Хожамуратов Казахбай, Арунова Жулдыз, Каипназарова Илгиза. ҚАРАҚАЛПАҚСТАН СУЎРЕТЛЕЎ ӨНЕРИ.....	202
Калкоразов А.А, Уразниязов А.Ж. РЕСПУБЛИКА КАРАҚЛПАКСТАН: ПЕРИОД ОБНОВЛЕНИЯ И ПРОЦВЕТАНИЯ.....	204
Абатов Жалғасбай, Умирбеков Ислам, Жолдасов Жанболат.	206